

4. Bolotov, V.A. Kompetentnostnaya model: ot idei k obrazovatelnoy programme [Tekst] / V.A. Bolotov // Pedagogika. – 2003. – № 10. – S. 8-14.
5. Smart-texnologii v visshem obrazovanii / [Elektronniy resurs]. – Rejim dostupa: <http://library.fa.ru/exhib.asp?id=199> (data obrasheniya: 21.04.2018).
6. Smart-texnologii izmenyat sistemu obrazovaniya / [Elektronniy resurs]. – Rejim dostupa: http://www.trainings.ru/library/education_experience/?id=14024 (data obrasheniya: 21.04.2018).

IQTIDORLI O'QUVCHILARNI ANIQLASH VA ULAR BILAN ISHLASH

USULLARI

Olim Turdiboyev

Sirdaryo viloyati pedagogik mahorat markazi metodisti

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtidorli o'quvchilarni aniqlash va ular bilan ishlash usullari muhokama qilinadi. Maqolada iqtidorli o'quvchilarni aniqlashning turli metodlari, ular bilan ishlashning samarali yondashuvlari va bu jarayonda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarga e'tibor qaratiladi. Adabiyotlar tahlili asosida iqtidorli o'quvchilar ta'limining zamonaviy tendensiyalari va xalqaro tajribalar o'rganiladi.

Kalit so'zlar: iqtidorli o'quvchilar, identifikatsiya, differentsiatsiya, individuallashtirilgan ta'lim, rivojlantirish dasturlari

Аннотация: В этой статье обсуждаются методы выявления и работы с одаренными учащимися. В статье рассматриваются различные методы выявления одаренных учащихся, эффективные подходы к работе с ними и возможные трудности в этом процессе. На основе анализа литературы изучаются современные тенденции образования одаренных учащихся и международный опыт.

Ключевые слова: одаренные ученики, идентичность, дифференциация, индивидуализированное образование, программы развития

Abstract: This article discusses ways to identify and work with gifted students. The article will focus on various methods of identifying gifted readers, effective approaches to working with them and the difficulties that may arise in this process. Based on the analysis of literature, modern trends and international experiences of the education of gifted students are studied.

Keywords: gifted students, identification, differentiation, individualized education, development programs

KIRISH

Iqtidorli o'quvchilarni aniqlash va ular bilan ishlash zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. Har bir bola o'ziga xos qobiliyat va iste'dodga ega, ammo ba'zi o'quvchilar o'z tengdoshlaridan sezilarli darajada ilgarilab ketadilar. Bunday o'quvchilarni o'z vaqtida aniqlash va ularning potensialini to'liq ochish uchun zarur sharoitlarni yaratish muhim ahamiyatga ega [1].

Iqtidorli o'quvchilar masalasi ko'plab olimlar va pedagoglarning e'tiborini tortgan. Renzulli [2] iqtidorni uch halqali model sifatida tasvirlaydi: o'rtachadan yuqori qobiliyat, vazifaga sodiqlik va ijodkorlik. Gagné [3] esa iqtidorni tug'ma qobiliyat sifatida, iste'dodni esa rivojlangan mahorat sifatida ko'radi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot adabiyotlar tahlili metodologiyasiga asoslangan. O'zbek, rus va xorijiy manbalardan olingan ma'lumotlar tahlil qilindi. Asosiy e'tibor iqtidorli o'quvchilarni aniqlash usullari, ular bilan ishlash metodikasi va mavjud muammolarga qaratildi.

Iqtidorli o'quvchilarni aniqlash usullari:

1. Standartlashtirilgan testlar: IQ testlari, kreativlik testlari, maxsus qobiliyatlar testlari [4].
2. O'qituvchi va ota-onalar kuzatuvlari [5].

3. Portfolio metodi: o'quvchining ishlari va yutuqlari to'plami [6].
4. Nomzodlarni tavsiya qilish tizimi [7].

Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash usullari:

1. Individuallashtirilgan ta'lim dasturlari [8].
2. Chuqurlashtirilgan o'quv dasturlari.
3. Tezlashtirilgan o'qitish [3].
4. Ijodiy va tadqiqot loyihalari.

NATIJALAR

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, iqtidorli o'quvchilarni aniqlashda kompleks yondashuv eng samarali hisoblanadi. Bitta usul bilan cheklanish noto'g'ri natijalar berishi mumkin. Masalan, faqat IQ testlariga tayanish ijodiy qobiliyatlarga ega bo'lgan o'quvchilarni e'tibordan chetda qoldirishi mumkin [4].

Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda individuallashtirilgan yondashuv muhim ahamiyatga ega. Har bir o'quvchining qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda o'quv dasturini moslashtirishga e'tibor qaratish lozim [8].

TAHLIL VA MUHOKAMA

Iqtidorli o'quvchilarni aniqlash va ular bilan ishlash jarayonida bir qator muammolar mavjud:

1. Iqtidorni baholash murakkabligi: Iqtidor ko'p qirrali tushuncha bo'lib, uni to'liq baholash uchun turli metodlardan foydalanish zarur.
2. Madaniy va ijtimoiy omillar ta'siri: Turli madaniyatlarda iqtidorga bo'lgan qarashlar farq qilishi mumkin. Bu esa iqtidorli o'quvchilarni aniqlashda qiyinchiliklar tug'diradi.
3. Resurslar cheklanganligi: Ko'pincha maktablarda iqtidorli o'quvchilar bilan alohida ishlash uchun yetarli resurslar mavjud emas.
4. O'qituvchilarning tayyorgarligi: Ko'p hollarda o'qituvchilar iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash uchun maxsus tayyorgarlikka ega emaslar [5].

5. Psixologik muammolar: Iqtidorli o'quvchilar ko'pincha emotsional va ijtimoiy muammolarga duch keladilar.

Iqtidorli o'quvchilarni aniqlash va ular bilan ishlash jarayonida yuqorida keltirilgan muammolardan tashqari, quyidagi masalalarga ham e'tibor qaratish lozim:

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ba'zi sohalarda, ayniqsa aniq fanlar va texnologiya yo'nalishlarida, iqtidorli qizlarni aniqlash va qo'llab-quvvatlashda muammolar mavjud. Bu holat gender stereotiplar, ijtimoiy bosim va o'ziga ishonchning yetishmasligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Ba'zi iqtidorli o'quvchilar bir vaqtning o'zida o'qishda qiyinchiliklarga ham ega bo'lishlari mumkin (masalan, disleksiya yoki autizm spektri buzilishi bilan). Bunday o'quvchilarni aniqlash va ular bilan ishlash alohida yondashuvni talab etadi.

Ko'p hollarda iqtidorli o'quvchilar o'zlarining potentsiallarini to'liq namoyon etmaydilar. Bu holat ta'lim dasturlarining yetarli darajada qiziqarli va murakkab emasligi, tengdoshlar bosimi yoki muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqish kabi omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Iqtidorli o'quvchilarni rivojlantirishda oila va maktab o'rtasidagi samarali hamkorlik muhim rol o'ynaydi. Ammo ko'p hollarda bu hamkorlik yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan.

An'anaviy baholash tizimlari ko'pincha iqtidorli o'quvchilarning haqiqiy imkoniyatlarini to'liq aks ettirmaydi. Bu esa ularning motivatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Iqtidorli o'quvchilarning intellektual rivojlanishi ko'pincha ularning ijtimoiy-emotsional rivojlanishidan oldinda bo'ladi. Bu esa tengdoshlar bilan munosabatda qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Ko'p millatli jamiyatlarda turli madaniy va lingvistik guruhlariga mansub iqtidorli o'quvchilarni aniqlash va ular bilan ishlash qo'shimcha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi [7].

Ushbu muammolarni hal qilish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu jarayonda ta'lim muassasalari, oilalar, jamiyat va davlat birgalikda harakat qilishi lozim. Iqtidorli

o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus dasturlar ishlab chiqish, o'qituvchilar malakasini oshirish, moslashuvchan ta'lim muhitini yaratish va individuallashtirilgan yondashuvni keng joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, iqtidorli o'quvchilar ta'limida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish lozim. Masofaviy ta'lim, virtual laboratoriyalar, sun'iy intellekt asosidagi o'qitish tizimlari iqtidorli o'quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirishi mumkin.

Xalqaro tajribani o'rganish va mahalliy sharoitlarga moslashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Singapur, Finlyandiya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash bo'yicha samarali tizimlar mavjud bo'lib, ularning tajribasini o'rganish va qo'llash maqsadga muvofiq.

Iqtidorli o'quvchilar ta'limini rivojlantirish nafaqat alohida shaxslar, balki butun jamiyat va davlat kelajagi uchun ham muhim ahamiyatga ega ekanligini unutmaslik lozim. Shu sababli, bu sohaga investitsiya kiritish va uni rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri bo'lishi kerak.

XULOSA

Iqtidorli o'quvchilarni aniqlash va ular bilan ishlash murakkab, ammo muhim vazifadir. Bu jarayonda quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish lozim:

1. Kompleks yondashuvdan foydalanish: Iqtidorli o'quvchilarni aniqlashda turli usullarni birgalikda qo'llash zarur.
2. Individuallashtirilgan ta'limni rivojlantirish: Har bir iqtidorli o'quvchining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o'quv dasturlarini moslashtirish lozim.
3. O'qituvchilar malakasini oshirish: Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash bo'yicha maxsus dasturlar ishlab chiqish va amalga oshirish zarur.
4. Psixologik qo'llab-quvvatlash: Iqtidorli o'quvchilarning emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga alohida e'tibor qaratish lozim.
5. Resurslarni ko'paytirish: Iqtidorli o'quvchilar ta'limini rivojlantirish uchun zarur moliyaviy va moddiy-texnik resurslarni ajratish muhim.

Iqtidorli o'quvchilarni o'z vaqtida aniqlash va ular bilan to'g'ri ishlash nafaqat bu o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi uchun, balki butun jamiyat taraqqiyoti uchun ham muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sharipov, S. (2018). O'zbekistonda iqtidorli yoshlar bilan ishlash tizimi. Toshkent: "Ma'rifat" nashriyoti.
2. Renzulli, J. S. (1978). What makes giftedness? Reexamining a definition. Phi Delta Kappan, 60(3), 180-184.
3. Gagné, F. (2005). From gifts to talents: The DMGT as a developmental model. In R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), Conceptions of giftedness (2nd ed., pp. 98-119). Cambridge University Press.
4. Sternberg, R. J. (2010). Assessment of gifted students for identification purposes: New techniques for a new millennium. Learning and Individual Differences, 20(4), 327-336.
5. Abdullayeva, B. (2019). Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchilarning roli. Xalq ta'limi, 3, 45-51.
6. VanTassel-Baska, J. (2006). A content analysis of evaluation findings across 20 gifted programs: A clarion call for enhanced gifted program development. Gifted Child Quarterly, 50(3), 199-215.
7. Ford, D. Y. (2013). Recruiting and retaining culturally different students in gifted education. Prufrock Press Inc.
8. Tomlinson, C. A. (2001). How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms (2nd ed.). Association for Supervision and Curriculum Development.

FIZIKA TA'LIMI VA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARI

Bagbekov B.B

Xorazm viloyati PMM: Fizika va astronomiya fani metodisti